

WORKING PAPER č. 06/2007

Regulace a deregulace v Maďarsku v období 1990–2006

Veronika Bachanová

Červen 2007

Řada studií Working Papers Centra výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky je vydávána s podporou projektu MŠMT výzkumná centra 1M0524.

ISSN 1801-4496

Vedoucí: prof. Ing. Antonín Slaný, CSc., Lipová 41a, 602 00 Brno,
e-mail: slany@econ.muni.cz, tel.: +420 549491111

REGULACE A DEREGULACE V MAĎARSKU V OBDOBÍ 1990-2006

Abstract:

The main goal of this paper is to analyze the regulation and deregulation development in Hungary in the period 1990-2006, capture the main development trends in this area and evolution the volume of regulation as well as its quality. Then the influence of the volume of regulation and regulatory quality on Hungarian competitiveness is considered, i.e. the ability of Hungary to achieve the sustainable economic growth in the terms of internal and external balance.

Abstrakt:

Cílem studie je analýza vývoje regulace a deregulace v Maďarsku v období let 1990–2006, postihnout hlavní vývojových trendů v této oblasti a analýza vývoje jak celkové výše regulace, tak její kvality. Dále zhodnocení vlivu regulace na konkurenční schopnost maďarské ekonomiky, tj. na schopnost Maďarska dosahovat dlouhodobě udržitelného ekonomického růstu a zvyšovat ekonomickou úroveň země v podmínkách vnitřní a vnější rovnováhy.

Recenzoval:

Ing. Zdeněk Tomeš, Ph.D.

1. ÚVOD

Konkurenční schopností můžeme v nejširším slova smyslu rozumět schopnost země dosahovat dlouhodobě udržitelného ekonomického růstu v podmínkách vnější a vnitřní rovnováhy. Z pohledu nové institucionální ekonomie je jednou z determinant ekonomické výkonnosti země kvalita institucí. North (1994) instituce vymezuje jako lidmi navržená omezení, která formují lidské interakce. Tato omezení mohou být formální (zákony, normy) či neformální (zvyky, uznané normy chování). Instituce přímo ovlivňují základní pravidla lidského chování a tedy i ekonomických interakcí ve společnosti. Kvalita institucí země je ovlivněna mnoha faktory. Dle závěrů Světové banky (2006) mezi základní determinanty institucionální kvality země patří: úroveň politické stability, efektivnost vládní politiky, kvalita legislativy, stupeň vymahatelnosti práva, úroveň korupce v zemi a kvalita regulace.

Následující studie je věnovaná analýze kvality regulace jako jedné z determinant institucionální kvality, a potažmo tedy i konkurenční schopnosti ekonomiky.¹ Na regulaci můžeme nahlížet různě široce a v odborné literatuře se můžeme setkat s velmi odlišným vymezením tohoto pojmu. Regulace je převážně spojována s činností vlády, i když ani tato vlastnost není pravidlem. Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) definuje regulaci jako soubor rozmanitých nástrojů, pomocí nichž vláda uvaluje požadavky na podniky a obyvatele. (OECD, 1997, s. 6) V tomto pojetí lze pod pojem regulace zahrnout veškeré kroky podnikané vládou. S ještě širším pojetím regulace pracují Braithwaite a Drahos, kteří ztotožňují regulaci s normami, standardy, principy a pravidly, které řídí vzájemné vztahy a jejich vynucení. Regulace zde není omezena pouze na činnost vlády, ale regulací jsou nazývány i všechny formální a neformální instituce, tedy i kultura, zvyklosti, náboženství atd. (Braithwaite – Drahos, 2000, s. 10)

Podle cíle regulace bývá rozlišována regulace ekonomická a sociální.² Ekonomická regulace je zaměřena na přímé ovlivňování podmínek v určitých odvětvích. Tento typ regulace je spojen s regulací monopolů a oblastí poskytování veřejných statků či spíše statků veřejného zájmu. Ekonomická regulace může nabývat podob cenové regulace, regulace finančního trhu, regulace podmínek vstupu a výstupu z odvětví, působení státních podniků či většinový podíl státu v některých podnicích či odvětvích, politiky ochrany hospodářské soutěže. Sociální regulace je historicky mladší. Zahrnuje aktivity vlády orientované na ochranu zdraví, bezpečnosti a zájmů pracujících, spotřebitelů

¹ Podrobnější analýzou vztahu mezi kvalitou regulace a konkurenční schopností země jsme se zabývali již dříve, viz Bachanová (2006), s. 6-10.

² Toto rozdělení užívá Samuelson, P. A. – Nordhaus, W. D. (1995), s. 586 nebo Hutter, B. (1997), s.7.

a občanů. Do této skupiny můžeme zařadit opatření na ochranu životního prostředí, zákoník práce upravující podmínky na pracovišti a práva a povinnosti pracujících a zaměstnavatelů, opatření na ochranu spotřebitele v podobě nutnosti označovat výrobky, vymezení minimálních standardů určitých výrobků atd. Můžeme se ovšem setkat i s tím, že k ekonomické a sociální regulaci bývá přidáván typ třetí a to regulace administrativní.³ Administrativní regulace zahrnuje veškeré administrativní procedury, díky nimž vláda shromažďuje informace a zasahuje do individuálního rozhodování jednotlivců. Jedná se o veškerou administrativu, kterou musí firmy vykonávat, aby splňovaly požadavky vlády.

Cílem této studie je zkoumat vliv regulace na konkurenční schopnost země, proto definici regulace přizpůsobíme tomuto cíli. Pojem regulace je velmi široký a jak již bylo naznačeno, může zahrnovat v podstatě všechny aktivity vlády. V dalším textu jsou proto regulací rozuměny ty aktivity vlády, jejichž cílem je ovlivnit chování ekonomických subjektů, a které přímo ovlivňují činnost podniků. Rozlišována je ekonomická regulace a regulace podnikatelského prostředí. Do ekonomické regulace spadají opatření podporující konkurenční prostředí v zemi, regulace monopolů, cenová regulace a přímé zasahování státu do činnosti jednotlivých podniků a regulace zahraničního obchodu. Do skupiny regulace podnikatelského prostředí potom veškerá opatření, která kladou určité administrativní, finanční či časové nároky na podniky, tedy i veškerá opatření sociální regulace.

Studie je věnovaná analýze výše a kvality regulace Maďarska v období 1990–2006, postihnoutí hlavních vývojových trendů v této oblasti a zhodnocení vlivu výše a kvality regulace na konkurenční schopnost maďarské ekonomiky. Úvodní část práce je zaměřena na zmapování rozsahu a kvality regulace maďarské ekonomiky na počátku 90. let. Tato kapitola tvoří odrazový můstek pro další analýzu. V druhé kapitole je již pozornost věnována popsání základních vývojových trendů ve oblasti regulace v období 1990–2006. Vývoj regulace je popisován ve dvou samostatných kapitolách, kdy nejdříve je pozornost věnována ekonomické regulaci, dále potom regulaci podnikatelského prostředí. V závěru kapitoly je zhodnocen vývoj rozsahu a kvality celkové regulace ve vazbě na konkurenční schopnost země. V závěru práce je popsán současný stav regulace maďarské ekonomiky a shrnuty hlavní vývojové trendy v této oblasti.

³ Např. OECD (1997), s. 6.

2. SITUACE NA POČÁTKU 90. LET

Na počátku 90. let nastoupila maďarská ekonomika na cestu ekonomické transformace z centrálně plánovaného na tržní hospodářství. U Maďarska se ve srovnání např. s bývalým Československem nejednalo o změnu až tak razantní. Maďarsko se rozhodlo pro pozvolnější přechod k tržnímu hospodářství a zvolilo gradualistickou metodu ekonomické transformace. Toto rozhodnutí bylo víceméně logickou reakcí na tehdejší stav maďarské ekonomiky. Maďarsko určité reformní kroky, které vnesly do centrálního plánování tržní prvky, podnikalo již od konce 60. let minulého století. Události konce 80. a počátku 90. let 20. století tedy neznamenal prudký přerod koordinačního mechanismu, ale spíše jakési urychlení pomalu probíhajících reforem.

Již v roce 1968 přijala maďarská vláda plán reforem s názvem Nový ekonomický mechanismus. Reformy vedly k odstranění detailního centrálního plánování, vnesly do systému tržní prvky a přísné plánování nahradily regulací. Cílem reforem bylo napomoci překonat neefektivnosti centrálního plánování, zpružnit celý systém a více motivovat jednotlivé podniky a pracovníky ke zkvalitňování výroby a růstu výstupu. Postupně docházelo ke zrušení závazných plánů, zrušení centrálních přidělů a liberalizaci cen. Podniky byly formálně prohlášeny za nezávislé na krátkodobých centrálních plánech, získaly autonomii v rozhodování o množství výstupu a právo řízení přešlo na vedení podniku. To bylo ovšem stále dosazováno shora.

Další vlna reforem přišla v letech osmdesátých. V roce 1982 byla v legislativě zakotvena svoboda podnikání a možnost zakládání soukromých společností, zmírněny byly také podmínky pro udělování licencí nutných k drobnému podnikání. Podnikat bylo možno formou družstev, živností či tzv. obchodně pracovních společností (business work partnership). Soukromý sektor byl v převážné míře tvořen řemeslníky, obchodníky či provozovateli restaurací.⁴ Podnikání bylo ovšem silně regulováno. Soukromý sektor neměl možnost získat úvěry od státních bank či dotace ze státního rozpočtu, udělování licencí opravňujících k podnikání bylo přísné a selektivní, přetrvávala také stálá nejistota ohledně budoucnosti soukromého podnikání. Zcela zakázáno bylo zakládání středních či velkých podniků (Kornai, 1986).

V roce 1984 byl přijat konkurenční zákon, který víceméně odpovídal prostředí tržní ekonomiky. V roce 1985 došlo k dalšímu uvolnění regulace státních podniků, vedení podniků bylo nově voleno zaměstnanci a nebylo již dosazováno shora.

Na konci osmdesátých let byla zřízena dvoustupňová bankovní soustava, zavedena nová daňová soustava, v rámci níž fungovala daň

⁴ Tito podnikali buď sami nebo s rodinou a několika zaměstnanci.

z přidané hodnoty a systém daně z příjmu. Byl také přijat zákon o podniku, který dovoloval prodej státních podniků do soukromých rukou. Došlo k liberalizaci zahraničního obchodu a učiněny byly další pokroky v cenové liberalizaci.⁵

Na počátku 90. let bylo Maďarsko sice stále centrálně plánovanou ekonomikou, v systému centrálního plánování bylo ovšem možno najít řadu tržních prvků. Vedle státního sektoru v Maďarsku fungoval soukromý sektor, i když se jednalo především o drobné živnostníky a malé rodinné firmy. Tento v roce 1990 produkoval cca 20 % hrubého domácího produktu. Podíl produktu vytvořeného soukromým sektorem na celkovém hrubém domácím produktu maďarské ekonomiky v období 1980–1994 zachycuje tabulka 1.

Tabulka č. 1: Podíl soukromého a veřejného sektoru na HDP (%)

	1980	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994
<i>soukromý sektor</i>	17	21	20	20	30	50	55	60
<i>veřejný sektor</i>	83	79	74	80	70	50	45	40

Poznámka: Odhadované hodnoty za období 1980-1985 a za období 1989-1994 nejsou plně srovnatelné. Hodnoty za období 1980-1985 jsou odhadem příspěvku soukromého sektoru na celkovém HDP oficiální i stínové ekonomiky. Data za roky 1989-1994 zachycují jen výstup oficiální ekonomiky.

Zdroj: 1980–1985 Kornai (1996): účtu za gulášový komunismus: Maďarský vývoj a makroekonomická stabilizace z pohledu politické ekonomie. s. 63, 1989–1994 Borish – Noel (1996): Private Sector Development During Transition – The Visegrad Countries, s. 94

Stát direktivně neurčoval co, kdo, za kolik a pro koho bude vyrábět. Koordinace byla založena na vyjednávání. Vedení firem rozhodovalo o objemu výstupu a do jisté míry i o cenách produkce. Značná část cen byla vytvářena na tržním principu (již v roce 1968 bylo tržních 58 % cen průmyslových výrobců a 21 % cen spotřebního zboží) i když stát tvorbu cen reguloval. (Kornai, 1996) V mnoha případech byla stanovena pevná pravidla pro výpočet ceny včetně výše přiměřeného zisku, u cen exportního zboží nesměla výše zisku tohoto zboží prodávaného na domácím trhu překročit zisk z exportu. Existoval navíc zákon proti nepřiměřenému zisku, o výši nepřiměřeného zisku bylo ovšem rozhodováno arbitrárně byrokracií.

Jak plyne z výše uvedeného, rozsah regulace maďarské ekonomiky byl na počátku 90. let ve srovnání s tradičními tržními ekonomikami stále značný. Ekonomická transformace, kterou Maďarsko nastartovalo v období 1989–1990 ovšem neznamenala pro tuto zemi radikální změnu. Jednalo se spíše o zvýšení tempa přechodu ke skutečnému tržnímu hospodářství.

⁵ Blíže např. Kornai (1986), Hare – Radice - Swain (1981) či Kornai (1996).

3. ANALÝZA KVALITY REGULACE V OBDOBÍ 1990–2006

Určitá míra regulace hospodářství je bezesporu potřeba a bez její existence si lze fungování tržní ekonomiky jen těžko představit. Regulační rámec vytváří mantinely, v nichž se ekonomické subjekty mohou pohybovat, ovlivňuje jejich chování a usměrňuje jejich vzájemné interakce. Z pohledu teorie veřejného zájmu se místo pro aktivní účast státu otvírá tam, kde trh selhává a kde tržní síly nejsou schopny zajistit efektivní alokaci vzácných ekonomických zdrojů (oblast sítových odvětví, veřejných statků či externalit). Z pohledu nové institucionální ekonomie je ovšem regulace spojena s problémem získávání renty (rent seeking), problémem zastoupení (principal agency problem), morálního hazardu, vede k růstu transakčních nákladů a nižší ekonomické efektivnosti.

Ze závěrů obou teorií plyne, že stát by měl zasahovat skutečně jenom tam, kde trh selhává. Navíc čím jednodušší, přehlednější, jednoznačnější a stálější je regulace a omezenější jsou možnosti regulátora, tím lépe. Tím vyšší je ekonomická výkonnost a konkurenceschopnost dané země.

Úroveň a celková kvalita regulace, uplatňovaná v centrálně plánovaných ekonomikách, byla silně v kontrastu s potřebami tržního hospodářství. Bylo potřeba přijmout novou legislativu, nově vymezit funkce státu a provést celkovou liberalizaci hospodářství a nastolit novou kvalitu regulace.

Celková deregulace hospodářství a nastolení vysoké kvality regulačních opatření tam, kde je to nezbytné, ovšem není procesem rychlým a jednoduchým. Na jedné straně je možno relativně rychle přijmout novou legislativu, vymezit nové funkce státu a ustavit nové formální instituce. Otázkou ovšem je celková kvalita jak nově přijatého legislativního rámce, tak jednotlivých regulačních opatření. Nabízí se zajisté možnost převzetí zahraničního „léty prověřeného modelu“. Faktem ovšem je, že každá země má určitá specifika a to, co bezproblémově funguje v zahraničí, může být v jiných podmínkách nefunkční. Zdlouhavým procesem je také změna léty zakořeněných vzorců chování (neformálních institucí). Regulační opatření mohou být přijímána s těmi nejlepšími úmysly, až praxe ovšem prověří jejich kvalitu a funkčnost. Stejně tak je proces deregulace spojen se silnými tlaky na vládu z pozic různých zájmových skupin, které z dosavadního způsobu regulace profitovaly (získávaly rentu).

Následující kapitola je věnována analýze vývoje výše a kvality regulace v Maďarsku v období 1995–2006. Kapitola je rozdělena do tří samostatných podkapitol. V první části kapitoly je analyzován vývoj ekonomické regulace, část druhá je věnována výši a kvalitě regulace podnikatelského prostředí. V závěru kapitoly je potom popsán vývoj

celkové kvality regulace v Maďarsku, jsou zkoumány její determinanty a vliv regulace na konkurenční schopnost maďarské ekonomiky.

3.1. Ekonomická regulace

Tato část práce je věnována analýze vývoje ekonomické regulace v období 1990–2006. V rámci ekonomické regulace je v kapitole zkoumána regulace cenová, legislativa podporující konkurenční prostředí, regulace monopolu, přímé zasahování státu do činnosti jednotlivých podniků (existence státních podniků, majetkové podíly státu v soukromých společnostech, podíl státu na řízení podniků atd.) a regulace zahraničního obchodu.

Vliv jednotlivých opatření ekonomické regulace na konkurenční schopnost země je zřejmý. Tržní hospodářství je založeno na existenci soukromého vlastnictví, konkurenčním prostředí a svobodné tvorbě cen. Tržní cena se utváří na základě vzájemné interakce nakupujících a prodávajících. Na základě ceny daného produktu se kupující (ať již spotřebitelé či výrobci v případě surovin) rozhodují, kolik tohoto produktu nakoupí a nabízející se rozhodnou, kolik produktu dodají na trh. Cena nese základní ekonomickou informaci, která hraje klíčovou roli při alokaci vzácných zdrojů. Soukromé vlastnictví a konkurenční prostředí je jedním z předpokladů soukromé iniciativy a motorem inovací, pokroku a růstu výkonnosti ekonomiky. Konkurenční prostředí také tlačí na dosahování výrobní a alokační efektivnosti.

Cenová regulace, ať již nabývá podoby pevně stanovených cen, cenového dna či stropu, představuje zásah do svobodné tvorby cen, mění konečnou skladbu produkce a tedy i konečnou alokaci vzácných zdrojů. Místo pro cenovou regulaci se otvírá pouze tam, kde trh selhává a kde není schopen zajistit optimální alokaci zdrojů. Účelné je její užití v případě monopolního prostředí, kterému nelze úspěšně čelit legislativou ochraňující hospodářskou soutěž (např. zákazem spojování soutěžitelů). Cenová regulace může z teoretického hlediska snížit či zcela odstranit alokační neefektivnost monopolu a přispět tak k celkovému růstu výstupu. Ve skutečnosti je ovšem silnou překážkou odstranění alokační neefektivnosti existence nedokonalých informací, problém zastoupení či možnost získávání renty. Do hry vstupují také faktické náklady samotné cenové regulace.

Z pohledu ordoliberalistů konkurenční prostředí samovolně tíhne k prostředí nedokonalé konkurenci. Jednotliví soutěžitelé mají tendenci se spojovat a získat tak možnost čerpat ekonomickou rentu. Legislativa ochraňující konkurenční prostředí je z tohoto pohledu nezbytným předpokladem zajištění efektivní alokace zdrojů. I regulace konkurenčního prostředí je spojena s jistými náklady a zejména problémem získávání renty a problémem zastoupení.

Stejně důležitá jako konkurenční prostředí je existence soukromého vlastnictví. Společenské vlastnictví potlačuje soukromou iniciativu,

v kombinaci s monopolní hospodářskou strukturou dává nízký podnět k inovacím a technologickému pokroku, nemotivuje k investicím. Je také spojeno s nebezpečím morálního hazardu. Stejně tak možnost státu zasahovat do rozhodování a řízení podniku zvyšuje nejistotu podnikatele a také jeho transakční náklady.⁶ V konečném důsledku tak vměšování státu do svobodného rozhodování podniků či existence státních podniků snižuje konkurenční schopnost ekonomiky jako celku.

Také regulace vytvářející bariéry zahraničního obchodu je brzdou ekonomického rozvoje země. Tato vytváří umělé bariéry z pohledu růstu dělby práce a specializace. Země se díky těmto překážkám nezaměřují na produkci toho, co dovedou vyrobit relativně levněji a celosvětový výstup, tedy i výstup jednotlivých zemí, tak z dlouhodobého hlediska roste pomaleji, než by v ideálním případě mohl.

Z pohledu celkové konkurenceschopnosti země je klíčová kvalita uplatňované regulace. Ekonomická regulace by měla být omezena na oblasti tržního selhání, měla by být jednoduchá a jednoznačná, aby neumožňovala vícero výkladů a omezovala libovůli regulátora. Důležitým prvkem je také vynutitelnost jejího dodržování.

Úroveň ekonomické regulace byla v Maďarsku na počátku 90. let vysoká a to i přesto, že Maďarsko podnikalo od konce 60. let reformy, které do koordinace plánem vnášely tržní prvky. Mnoho cen stále podléhalo striktní cenové regulaci, struktura hospodářství byla převážně monopolní, kdy hospodářství bylo složeno z velkých monopolních firem vlastněných státem. Soukromé podnikání bylo silně omezeno a povoleno bylo jen v omezeném rozsahu formou drobných živností.

V roce 1990 byl přijat zákon č. 87/1990 o cenách, který liberalizoval ceny téměř všeho zboží a služeb. I když v tomto roce byla již řada cen liberalizována, zákon celý proces liberalizace výrazně urychlil. Zákon umožňoval vládě a municipalitám stanovovat ceny jen tam, kde je to v zájmu ochrany spotřebitele či dodavatelů. Ceny byly postupně deregulovány. V roce 1992 podléhaly cenové regulaci již jen vybrané komodity. Jednalo se o produkty přirozených monopolů či sociálně citlivé komodity. Maximální ceny byly stanoveny u pohonných hmot, mléka, bílého chleba, dopravy, školních učebnic, poštovních služeb, nájemného ve státních bytech, vody, tepla, televizních poplatků a léků. Minimální ceny byly stanoveny u vybraných zemědělských produktů (kukuřice, pšenice a některé druhy masa). Regulace byla postupně uvolňována, v síťových odvětvích byly regulací postupně pověřeni nezávislí regulátoři.⁷ Tabulka č. 2 zachycuje postup liberalizace cen

⁶ Nutnost vyjednávat se zástupci vlády, kteří zasahují do řízení podniku, náklady na vyjednávání a ovlivnění těchto osob ve prospěch podniku atd.

⁷ Blíže EIU (2006) a Borish – Noel (1996).

u koše 15 komodit. Zatímco v roce 1989 bylo regulováno sedm z patnácti komodit, v roce 1992 čtyři a v roce 1993 ceny již jen dvou komodit z patnácti.

Tabulka č. 2: Počet regulovaných cen z koše 15 komodit

	1989	1990	1991	1992	1993-2006
počet regulovaných cen z koše 15 komodit *	7	7	6	4	2

Poznámka: Koš se skládá z mouky, chleba, mléka, benzínu, bavlněné látky, bot, papíru, aut, televize, cementu, oceli, uhlí, dřeva, nájmu a vnitřní autobusové dopravy.

Zdroj: EBRD (2006): Transition Report 2006

K významnějším deregulačním krokům došlo na počátku 21. století. Tyto pramenily s nutností harmonizace práva s právem Společenství v rámci přípravy Maďarska na vstup do Evropské unie. Došlo k celkové liberalizaci v oblasti energie a telekomunikací. V roce 2001 byl přijat nový zákon o elektrické energii (zákon č. 110/2001), který přispěl k oddělení distribuce a výroby elektřiny. Oblast distribuce zůstala jako síťové odvětví dále regulována, oblast výroby je postupně liberalizovaná. V roce 2003 si již veškerí odběratelé s výjimkou domácností mohli vybrat dodavatele elektrické energie. Ke stejnému kroku došlo v oblasti plynu (zákon č. 41/2003). Ten byl deregulován od roku 2004. Regulátorem v obou energetických odvětvích byl ustaven Energetický regulační úřad, stanovení výše regulovaných cen ovšem dle zákona příslušelo Ministerstvu hospodářství a dopravy (regulační úřad předkládal jen návrh ceny). V roce 2005 byl přijat zákon č. 18/2005, který přinesl stejný krok na trhu s teplem.

V roce 2001 byl deregulován také trh s elektronickou telekomunikací. Byl umožněn volný vstup do dříve silně regulovaného odvětví telekomunikace. Ovšem nedošlo zcela k odstranění cenové regulace. Regulované zůstaly ceny pro volání z pevné linky, internetové připojení a poplatky za volání z pevné do mobilní sítě. Regulátorem byl nezávislý Národní komunikační úřad. V roce 2004 byla přijata novela telekomunikačního zákona, která umožnila přenosnost čísla a zrušila cenovou regulaci na volání z pevné do mobilní sítě.

Došlo také k úpravám stávajícího konkurenčního zákona, který pocházel z roku 1984 a plně nevyhovoval novým podmínkám tržního hospodářství. Nejvýraznější změny přinesl rok 1990 a 1996. Zákon byl rozšířen o oblast ochrany spotřebitele, nově byly upraveny fúze, oblast dohledu nad ochranou hospodářské soutěže a posílena byla také celková vynutitelnost legislativy. Regulátorem byl ustanoven hospodářský antimonopolní úřad (Gazdasági Versenyhivatal). Ze zprávy OECD z roku 1999 plyne, že konkurenční právo Maďarska bylo v tomto roce již srovnatelné s právem vyspělých zemí a v mnoha ohledech bylo i přísnější. V roce 2001 došlo k posílení pravomocí hospodářského antimonopolního úřadu a celkovému růstu

transparentnosti regulace. Další změny přináší rok 2004, kdy byla do legislativy implementována nová konkurenční úprava Evropských společenství. Jejím cílem bylo napomoci celkovému administrativnímu zjednodušení aplikace zákona. Bylo zavedeno pravidlo „de minimis“. Dle zákona nově dohody partnerů, kteří nepřesahují 10 % tržního podílu nepodléhaly zákazu, úřad měl navíc právo stanovit blokové výjimky ze zákazu dohod narušujících soutěž. Přesto v Maďarsku o tom, zda konkrétní případ spadá do té které skupiny výjimek, rozhodoval de facto stále antimonopolní úřad. (OECD, 2004)

V roce 1990 byl nastartován i pozvolný proces privatizace. V roce 1989 byl přijat privatizační zákon, který stanovil postup přeměny státních podniků a družstev na soukromé akciové společnosti či společnosti s ručením omezením. Zřízena byla Agentura státního majetku, jejíž úkolem byla příprava, načasování a realizace procesu privatizace. Další tři privatizační zákony byly přijaty v roce 1992, které nahradily dřívější zákon. Nově vymezily kompetence Agentury státního majetku, jejímž novým úkolem byla privatizace malých a středních podniků. Zákon dále zřídil Státní holdingovou společnost, v jejíž kompetenci byly velké podniky. Zákon také umožňoval privatizaci citlivých sítových odvětví (telekomunikace, oblast energetiky, ropa, voda...). Zároveň dovoloval státu ponechat si podíly v odvětví dopravy, telekomunikací, energetiky a vodního hospodářství.⁸ Byla také zřízena nová instituce, jejímž úkolem byl dohled nad státními podíly ve vybraných společnostech. V roce 1995 byla přijata další novela privatizačního zákona, která celý proces privatizace výrazně zjednodušila a urychlila. Na konci roku 1995 již byl zprivatizován bankovní sektor a také velké části energetického sektoru a telekomunikací, a to především zahraničními investory. Privatizace byla realizována převážně prostřednictvím přímých prodejů ve velké části s přispěním zahraničního kapitálu.⁹

Od roku 1990 dochází také k urychlení liberalizace zahraničního obchodu. Částečné uvolnění cen dovozu proběhlo již před rokem 1990, celková liberalizace zahraničního obchodu byla dokončena v roce 1992 (Kornai, 1996).

Postup celkového procesu deregulace ve zkoumaných oblastech a nastolení nové kvality regulace lze zachytit pomocí tzv. ukazatelů transformace, publikovaných Evropskou bankou pro obnovu a rozvoj (EBRD). Jednotlivé ukazatele transformace se pohybují v rozmezí 1 až 4+. Pokud ukazatel dosahuje hodnoty 1, nedošlo v dané oblasti

⁸ 25 % akcií plus jeden hlas v Hungarcamion (mezinárodní silniční přeprava) a regionálních plynárenských společnostech a společnosti Matav (telekomunikace), 50 % akcií plus jeden hlas ve společnosti MOL (ropa), MVM (elektřina), Mehart (lodní doprava), Malev (letecká doprava) a regionální vodárenské společnosti a 100 % akcií MAV (dráhy).

⁹ Blíže např. Kornai (1996) či Borish – Noel (1996).

k žádnému pokroku a situace odpovídá standardu v centrálně plánovaném hospodářství. Pokud je hodnota 4 a vyšší, je daná oblast srovnatelná se situací v tradičním vyspělém tržním hospodářství. Vývoj vybraných ukazatelů transformace zachycuje tabulka č. 3.

Tabulka č. 3: Vývoj ukazatelů transformace v období 1989–2006

	Velká privatizace	Malá privatizace	Restrukturalizace podniků	Cenová liberalizace	Politika hospodářské soutěže	Bankovní reforma a lib. úrokových sazeb	Finanční trh	Liberalizace obchodu a směného kurzu	Telekomunikace	Dřáhy	Energie	Cesty	Vodní a odpadové hospodářství
1989	1,00	1,00	1,00	2,67	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	-	1,00	2,33	1,00
1990	2,00	1,00	1,00	4,00	1,00	1,00	2,00	3,00	1,00	-	1,00	2,33	1,00
1991	2,00	1,00	2,00	4,33	2,00	2,00	2,00	4,00	2,00	-	2,33	2,67	1,00
1992	2,00	2,00	3,00	4,33	2,00	2,00	2,00	4,00	2,33	-	2,33	3,00	1,67
1993	3,00	3,00	3,00	4,33	2,00	3,00	2,00	4,00	2,67	-	2,33	3,00	2,00
1994	3,00	3,67	3,00	4,33	3,00	3,00	2,00	4,33	3,33	-	2,67	3,00	2,00
1995	4,00	3,67	3,00	4,33	3,00	3,00	3,00	4,33	3,33	-	3,67	3,33	2,00
1996	4,00	4,00	3,00	4,33	3,00	3,00	3,00	4,33	3,33	-	3,67	3,33	2,33
1997	4,00	4,33	3,00	4,33	3,00	4,00	3,33	4,33	3,33	-	4,00	3,33	2,33
1998	4,00	4,33	3,33	4,33	3,00	4,00	3,33	4,33	4,00	3,33	4,00	3,33	3,33
1999	4,00	4,33	3,33	4,33	3,00	4,00	3,33	4,33	4,00	3,33	4,00	3,33	4,00
2000	4,00	4,33	3,33	4,33	3,00	4,00	3,67	4,33	4,00	3,33	4,00	3,33	4,00
2001	4,00	4,33	3,33	4,33	3,00	4,00	3,67	4,33	4,00	3,33	4,00	3,33	4,00
2002	4,00	4,33	3,33	4,33	3,00	4,00	3,67	4,33	4,00	3,33	4,00	3,33	4,00
2003	4,00	4,33	3,33	4,33	3,00	4,00	3,67	4,33	4,00	3,33	4,00	3,33	4,00
2004	4,00	4,33	3,33	4,33	3,33	4,00	3,67	4,33	4,00	3,33	4,00	3,33	4,00
2005	4,00	4,33	3,67	4,33	3,33	4,00	4,00	4,33	4,00	3,33	4,00	3,67	4,00
2006	4,00	4,33	3,67	4,33	3,33	4,00	4,00	4,33	4,00	3,33	4,00	3,67	4,00

Zdroj: EBRD (2006): Transition Report 2006

Z tabulky je zřejmé, že cenová liberalizace dosahovala úroveň vyspělých tržních ekonomik již v roce 1990, liberalizace zahraničního obchodu v roce 1991, liberalizace trhu s energií a telekomunikačního trhu v letech 1997 a 1998. Procesem privatizace a restituce byl státní majetek převeden do soukromých rukou a v roce 1996 byla úroveň majetku drženého soukromými subjekty srovnatelná s vyspělými ekonomikami. Regulace činnosti bank byla slučitelná se západním standardem v roce 1997 a regulace zbytku finančního trhu v roce 2005.

3.2. Regulace podnikatelského prostředí

Následující kapitola je věnovaná analýze regulační zátěže, která na podniky v maďarské ekonomice dopadá. Z pohledu konkurenceschopnosti jak jednotlivých podniků, tak hospodářství jako celku, je klíčová především celková finanční a časová náročnost

uplatňovaných regulačních opatření. Čím jednodušší a jednoznačnější je legislativa, jednodušší a kratší procedury spojené s dodržováním jednotlivých regulačních opatření a levnější zajištění dodržování všech regulací, tím nižší jsou náklady firem spojené s existující těchto regulací. Tím více času a finančních prostředků může podnikatel či jeho zaměstnanci věnovat produktivní činnosti, vyšší je produktivita, nižší jsou ceny a větší prostor (čas i prostředky) má podnikatel na přípravu možných zdokonalení či inovací. Možnost rychle vstoupit či vystoupit z odvětví či najmout nebo propustit zaměstnance či možnost využít práce přesčas u stávajících zaměstnanců umožňuje firmám rychle reagovat na tržní změny. Vzácné zdroje jsou v tomto případě relativně rychle přesunuty do oblasti, kde je to právě žádáno. Stejně tak toto znamená pokles počtu firem specializovaných na poradenství v oblasti regulace (daňoví poradci, pracovní agentury atd.). Takto uvolněné zdroje potom mohou být využity jinde. Důležitou roli hraje celková kvalita regulace podnikatelského prostředí také při rozhodování o směru přímých zahraničních investic. Možnost rychle založit společnost, propustit či najmout pracovníky, vstoupit či vystoupit z odvětví, ukončit činnost, rychlá vymahatelnost plnění smluv, jednoduchá daňová soustava a možnost rychle a jednoduše podat daňové přiznání a platit daně, to všechno jsou faktory, které silně ovlivňují konkurenční schopnost jak jednotlivých podniků, tak ekonomiky jako celku.

Na počátku 90. let sice již existovala úprava soukromého podnikání, tato byla ovšem neslučitelná s podmínkami tržního hospodářství. Bylo proto nutné vytvořit novou legislativu, která by upravovala soukromé podnikání.

V roce 1990 byl novelizován občanský zákoník (z roku 1963), došlo k nové úpravě vlastnických práv a drobných neobchodních transakcí. Byl přijat nový zákon o podnikání a obchodních společnostech upravující formy soukromého podnikání. Nicméně procedura zakládání podniků byla zdlouhavá a časově náročná. Tento nedostatek se snažil řešit zákon o registraci společností z roku 1997 který proceduru zakládání podniků celkově zjednodušil. V roce 1997 byla přijata i nová podoba zákona o obchodních společnostech, která harmonizovala úpravu s právem Společenství.

V roce 1992 byl přijat také nový zákon o bankrotu (který nahradil starý nevyhovující zákon), na jehož základě zaniklo od roku 1992 mnoho ztrátových firem.

V roce 1992 vstoupil v platnost také nový zákoník práce, který byl od tohoto roku ještě mnohokrát novelizován. Zákoník nově upravil vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Upravil délku pracovní doby, vymezil náležitosti pracovní smlouvy, důvody ukončení pracovního poměru, pracovní podmínky, právo na kolektivní vyjednávání, otázky sociálního zabezpečení, případy insolvence zaměstnavatele atd.

Stanovena byla také minimální mzda. Rok 1995 přinesl další změny v zákoníku práce. V rámci rozpočtových škrťů došlo ke snížení řady pracovních benefitů a dávek. K dalším výrazným úpravám zákoníku práce došlo v rámci přípravy Maďarska na vstup do Evropské unie. V roce 2003 byly do zákoníku práce zabudovány klauzule o nediskriminaci, vzájemném uznávání vzdělání, právo na informace, zpřísnění v oblasti bezpečnosti a ochrany při práci atd.¹⁰

Od počátku 90. let byla realizována řada změn i v daňové oblasti. Již na konci 80. let byl přijat nový zákon upravující daň ze zisku. Ta byla stanovena ve výši 50 %, zaměstnavatel byl navíc povinen odvádět 43 % mzdy zaměstnance jako příspěvek na sociální a zdravotní pojištění zaměstnance. Postupně bylo daňové zatížení firem snižováno. V roce 1995 byla daň ze zisku snížena na 18 % a v roce 2004 poklesla na 16 %.¹¹

Významným krokem bylo přijetí zákona o zahraničních investicích v roce 1988. Zákon liberalizoval příliv zahraničních investic, dovoloval zahraničnímu subjektu držet 100 % investice, umožňoval repatriaci zisku a v případě vyvlastnění zaručoval plnou kompenzaci investice ve měně, v níž byla investice realizována. K motivaci investorů vstupovat do Maďarské ekonomiky sloužil systém daňových prázdnin. Ty měly ovšem diskriminační charakter a zvýhodňovaly zahraniční subjekty před domácími. V roce 1994 byly daňové prázdniny pro významné zahraniční investory zrušeny. Daňové prázdniny začaly být nově udělovány ministerstvem financí bez ohledu na původ investice. Investice ovšem musela splňovat předem vymezené podmínky (objem investovaných prostředků a užití zisku). Diskriminační charakter investičních pobídek byl tedy zmírněn, stále ovšem zůstávala zvýhodněna jedna skupina podnikatelů (jejichž investice splňovala dané podmínky) před jinou.

Obecně lze říci, že od konce 80. let dvacátého století docházelo k neustálému zkvalitňování regulace přímo ovlivňující činnost podniků a k celkovému zlepšování podnikatelského klimatu v zemi. Přijaté zákony byly navíc postupně upravovány tak, aby odpovídaly standardům vyspělých západních ekonomik.

Postihnutí všech kvantitativních a kvalitativních aspektů regulace podniků je velmi obtížné. Celkovou regulační zátěž, uvalenou na podniky zachycuje ukazatel regulace podniků, publikovaný Světovou bankou v rámci zpráv s názvem „Doing Business“. Výhodou ukazatele je možnost provádění prostorové a časové komparace, i když časová komparace je díky stále se vyvíjející metodice měření regulativní

¹⁰ Blíže Hajdú (2006) .

¹¹ European Commission (2005).

zátěže podniků do jisté míry omezena. Celkovou regulační zátěž uvalenou na modelový podnik zachycuje tabulka č. 4.¹²

Regulace podniků je bohužel hodnocena až od roku 2004. Oblasti hodnocené v rámci regulační zátěže podniků se v průběhu času rozšiřovaly. Zatímco pro rok 2004 hodnotily zprávy regulační zátěž v 5 oblastech (zkoumána byla časová a finanční náročnost založení podniku a jeho zrušení, přijímání a propouštění zaměstnanců, vymáhání plnění smluv a získávání úvěru) od roku 2006 bylo již hodnoceno oblastí 10. Kromě 5 již zmíněných dále časová a finanční náročnost změny vlastnictví, placení daní, náležitosti vývozu či dovozu, získání licencí a povolení, hodnocena byla dále právní ochrana investorů.

Tabulka č. 4: Regulační zátěž podnikání v Maďarsku

		2004	2005	2006	2007
<i>Založení podniku</i>	Procedury (počet)	5	6	6	6
	Doba na vyřízení (dny)	65	52	38	38
	Náklady (% NI na hlavu)	64,3	22,9	22,4	20,9
	Minimální kapitál (% NI na hlavu)	220	86,4	79,6	74,2
<i>Přijímání a propouštění zaměstnanců</i>	Index obtížnosti přijetí pracovníka *)	46	11	11	11
	Index pružnosti pracovní doby *)	92 ²⁾	80	80	80
	Index obtížnosti propuštění *)	23	30	20	10
	Index strnulosti zaměstnání *)	-	40	37	34
	Náklady přijetí (příspěvky na soc. a zdravotní pojištění a daň. z příjmu zaměstnance jako % mzdy)	-	-	34	35,2
	Náklady propuštění (týdny mzdy)	-	34	34	34,5
<i>Změna vlastnictví</i>	Procedury (počet)	-	4	4	4
	Doba na vyřízení (dny)	-	79	78	78
	Náklady (% hodnoty vlastnictví)	-	6,8	11	11
<i>Získání úvěru</i>	Ochrana práv dlužníka a věřitele (0-10, vyšší skóre značí lepší kvalitu legislativy)	-	5	6	6
	Index informací o úvěru (0-6, vyšší skóre, více dostupných informací o úvěrové historii)	-	3	5	5
<i>Ochrana investorů</i>	Index ochrany investorů (0-10, vyšší hodnota značí vyšší ochranu)	-	-	4,7	4,3
<i>Vymáhání plnění smluv</i>	Procedury (počet)	17	21	21	21
	Doba (dny)	365	365	365	335
	Náklady (% NI na osobu)	5,4	8,1	8,1	9,6
<i>Uzavření podniku</i>	Doba platební neschopnosti (roky)	2	2	2	2
	Náklady platební neschopnosti (% dluhu)	38	23	15	14,5
	Míra návratnosti (centů na dolar)	-	30,8	35,7	39,7
<i>Licence</i>	Procedury (počet)	-	-	25	25

¹² Celková regulační zátěž je zkoumána pro modelovou akciovou společnost, která má pět domácích vlastníků. Firma působí v největším městě státu a má do 50 zaměstnanců. Její obrat je minimálně 100krát vyšší než národní důchod země na hlavu.

<i>povolení</i> ¹⁾	Čas k vyřízení (dny)	-	-	213	212
	Náklady (% NI na osobu)	-	-	279,1	260
<i>Placení daní</i>	Platby (počet)	-	-	24	24
	Čas (hodiny)	-	-	304	304
	Splatné daně (% hrubého zisku)	-	-	56,8	59,3
<i>Zahraniční obchod</i>	Dokumenty k vývozu	-	-	6	6
	Čas strávený vyřízením vývozu (dny)	-	-	23	23
	Dokumenty k dovozu	-	-	10	10
	Čas na vyřízení dovozu (dny)	-	-	24	24

*Poznámka:*1) k postavení skladu, 2) jedná se o index podmínek zaměstnání, kde je kromě flexibility pracovní doby zahrnována také výše minimální mzdy a dny placené dovolené, *) index se pohybuje v rozmezí 0-100 (0-žádné překážky, 100-maximálně regulováno)

Zdroj: World Bank (2004,2005,2006,2006a): Doing Business in 2004, Doing Business in 2005, Doing Business in 2006, Doing Business in 2007

V roce 2006 bylo k založení společnosti s ručením omezeným v Maďarsku nutno postoupit 6 procedur (najmout právníka, který bude firmu zastupovat a připraví všechny nezbytné podklady, notářsky ověřit podpisy a dokumenty, složit 50 % upisovaného základního jmění na bankovní účet, požádat u registračního soudu o zapsání společnosti, vyřídit registraci na správě sociálního pojištění a registrovat firmu pro účely platby daní). Celkově proces založení firmy trval 38 dnů. Nejdelší lhůtu na rozhodnutí o zapsání firmy měl registrační soud (30 dnů). Založení firmy stálo v roce 2006 cca 2 000 dolarů, kde nejvyšší položku tvořily náklady na právní zastoupení.

Relativně jednoduché bylo v roce 2006 přijímání či propouštění nových zaměstnanců. Obě tyto procedury byly ovšem finančně náročné (za nového zaměstnance zaplatila firma 34 % mzdy na sociálním, zdravotním pojištění a na dani). Propuštění přišlo firmu na více než 8 měsíčních platů zaměstnance. Možnost nárazového využití práce přesčas či práce o svátcích byla legislativně silně omezena. Tato úprava firmám nedovolovala pružně reagovat na případné silnější výkyvy v poptávce. Případná reakce v podobě přijetí nových zaměstnanců či propuštění stávajících byla pro firmu finančně náročná nehledě k tomu, že nové zaměstnance je v mnoha případech nutno zaškolovat, což s sebou přináší další náklady.

Zdlouhavé a finančně náročné bylo také vyřizování různých oprávnění, povolení či licencí upravujících specifické oblasti a dodržování veškerých ustanovení sociální regulace (hygienické a jiné normy, atesty, standardy). Například k postavení skladu musela firma absolvovat 25 procedur a vyřízení trvalo 213 dnů, což je téměř tři čtvrtě roku. Celkový čas by teoreticky mohl být kratší, protože některé procedury by mohly probíhat souběžně.

Vysoké bylo také daňové zatížení firem a množství procedur, které musely firmy absolvovat pro zaplacení všech daní. V roce 2006 učinila firma (modelová společnost s ručením omezeným sídlící v Budapešti)

24 daňových plateb a celkově daně pohltily téměř 60 % zisku. Nedostatečně rychlá byla také činnost soudů. Vymáhání plnění smlouvy soudní cestou znamená absolvování 21 procedur a trvalo téměř rok. Bylo také spojeno s nemalými náklady a to především na právní zastoupení firmy.

Proces ukončení činnosti podniku trval v Maďarsku 2 roky. Nízká byla ovšem míra návratnosti v případě poslání firmy do konkurzu. Míra návratnosti činila téměř 40 centů na dolar, což je ve srovnání s průměrem OECD hodnota nízká (průměr OECD byl cca 75 centů z dolaru).

Při hodnocení regulatorní zátěže podniků lze vysledovat pozitivní trendy. Došlo k výraznému zkrácení doby potřebné k založení společnosti či ukončení její činnosti. Na druhou stranu ovšem stále vysoká zůstává daňová zátěž podniků, nedostatečně rychlá je činnost soudů, malá je možnost podniků flexibilně využívat stávající zaměstnance v případě silnějších výkyvů v poptávce a finančně i časově náročné je vyřizování potřebných licencí či povolení potřebných ke specifickým činnostem či podnikání.

3.3. Vývoj celkové výše a kvality regulace

Ke zhodnocení vývoje kvality celkové regulace můžeme užít několik ukazatelů. Např. index ekonomické svobody publikovaný Heritage Foundation, index regulace trhu produkce vydávaný Organizací pro ekonomickou spolupráci a rozvoj nebo ukazatel kvality regulace publikovaný Světovou bankou.

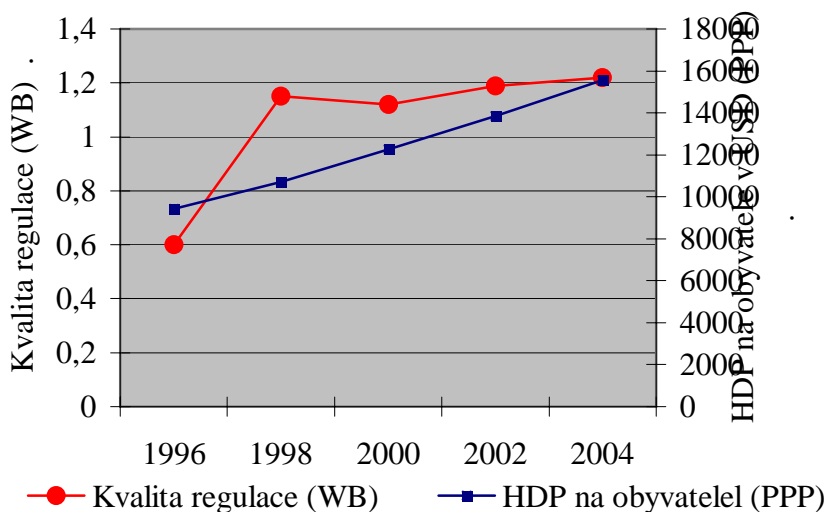
Námi vymezenému pojmu regulace nejlépe odpovídá poslední zmíněný ukazatel, tedy ukazatel kvality regulace Světové banky. Ukazatel je dílčím ukazatelem, který slouží k hodnocení celkové institucionální kvality země (Government Matters). Ukazatel kvality regulace se zaměřuje na posouzení kvality regulace uplatňované vládou. Zkoumá, zda užívaná regulační opatření nevytváří bariéry působení tržního mechanismu a zda jsou uplatňována skutečně jen tam, kde trh selhává. Posuzováno je, jestli vláda nevyužívá regulační opatření jako cenová kontrola, mzdová regulace, nepřiměřený bankovní dozor či regulaci omezující volný zahraniční obchod nebo vytvářející bariéry podnikatelské aktivity soukromého sektoru. Předmětem zájmu jsou také vládní intervence, diskriminační tarify či nerovné zdanění domácích a zahraničních subjektů, posuzována je složitost administrativních postupů při zakládání a provozování podnikatelské činnosti, dotování neefektivních podniků vládou, snadnost vstupu zahraničního kapitálu do země, kvalita legislativy v oblasti ochrany hospodářské soutěže, kvalita regulace trhu práce s ohledem na dopad regulace na náklady firem a celková jednoduchost, průhlednost a prospěšnost uplatňovaných regulačních

opatření. Hodnota ukazatele kvality regulace se pohybuje v rozmezí - 2,5 až +2,5. Vyšší hodnota ukazatele značí vyšší regulační kvalitu.¹³

Konkurenční schopnost budeme pro účely této studie posuzovat pomocí hrubého domácího produktu na hlavu vyjádřeného v paritě kupní síly. Jak již bylo řečeno v úvodu, vyšší kvalita regulace působí ve směru vyšší konkurenční schopnosti ekonomiky. Kvalita regulace je navíc do jisté míry sama o sobě faktorem intenzivním. Vysoká úroveň konkurenční schopnosti vytváří prostředí pro další růst kvality regulace. Země s vyšší ekonomickou úrovní nemusí řešit ožehavé problémy hladu, chudoby a pomoci potřebným a mohou se tedy spíše věnovat zkvalitňování existujících regulačních opatření.

Graf č. 2 zachycuje vývoj ukazatele kvality regulace (publikovaný Světovou bankou) Maďarska a vývoj hrubého domácího produktu na obyvatele v paritě kupní síly v období 1996-2004.

Graf č. 2: Vývoj ukazatele kvality regulace a HDP na obyvatele Maďarska

Zdroj: Kaufman – Kraay – Masruzzi (2005): Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2004. IMF (2006): World Economic Outlook Databases.

Z grafu lze vysledovat, že kvalita regulace Maďarska téměř v celém sledovaném období 1996-2004 rostla. Výjimkou byl jen rok 2000, kdy došlo k jejímu nepatrnému poklesu. Výraznější zlepšení kvality regulace lze potom zaznamenat mezi lety 1996 a 1998. Dále je nárůst již jen pozvolný. Výraznější růst kvality regulace od roku 1996 lze vysvětlit posunem v procesu liberalizace a posunem k celkovému

¹³ Blíže o ukazateli kvality regulace Kaufman – Kraay – Masruzzi (2005).

zkvalitňování existující regulace. V roce 1997 vstoupila v platnost novela zákona na ochranu hospodářské soutěže, byl přijat nový zákon o obchodních společnostech a zákon o registraci podniků. Tyto legislativní změny učinily maďarskou právní úpravu slučitelnou s právem Společenství. Došlo také k významnému postupu v privatizaci bankovního sektoru, privatizaci energetického sektoru a telekomunikací. V roce 1997 byla také téměř dokončena malá privatizace. Dle údajů Evropské banky pro obnovu a rozvoj byla situace v oblasti bankovníctví, telekomunikací a energie v roce 1998 již srovnatelná se standardem ve vyspělých západních zemích. (EBRD, 2006)

Další deregulační kroky přinesl rok 2001. Deregulován byl trh s elektrickou energií, kdy došlo k oddělení výroby od distribuce a cenově regulována zůstala jen oblast distribuce. V platnost vstoupila deregulace v roce 2003, kdy si odběratelé s výjimkou domácností již mohli volit dodavatele elektřiny. Deregulován byl také trh s telekomunikacemi, kdy byl dovozen vstup do monopolního prostředí i dalším společnostem. Pro obě oblasti byl ustanoven nezávislý regulátor. V roce 2003 došlo také k deregulaci trhu s plynem a i tady byla oddělena distribuce od dodávek. Distribuce jako síťové odvětví zůstala nadále cenově regulována. O rok později došlo k dalším liberalizačním krokům na trhu telekomunikací. Zaručena byla přenosnost čísla a omezena cenová regulace v tomto odvětví.

Naproti tomu hrubý domácí produkt na obyvatele, vyjádřený v paritě kupní síly, rostl po celé sledované období téměř lineárně. Kvalita regulace je samozřejmě jen jednou z mnoha determinantů konkurenční schopnosti země. Výše hrubého domácího produktu na obyvatele je determinována řadou dalších faktorů jako například vyšší investic, vývojem cenové hladiny, mzdových požadavků, technologickým pokrokem, inovacemi, morálkou a mnoha dalšími faktory. Navíc rostoucí kvalita regulace se může v celkové výkonnosti ekonomiky odrazit až se značným zpožděním. Nicméně vyšší kvalita regulace k růstu ekonomické výkonnosti jistě nemalou měrou přispěla.

4. SOUČASNÝ STAV REGULACE V MAĎARSKU

Maďarsko je v současné době fungující tržní ekonomikou, kde dle údajů Světové banky soukromý sektor generuje 80 % hrubého domácího produktu.¹⁴

Většina cen je utvářena na tržním principu. V současné době jsou regulovány již jen ceny distribuce elektřiny a plynu, veřejné dopravy, telekomunikačních služeb, poštovní poplatky, ceny farmaceutických výrobků, vodné a stočné, distribuce tepla a nájemné v sociálních bytech. Ceny jsou převážně stanoveny na nákladovém principu jako maximální ceny.

Zahraniční obchod je liberalizovaný, vstupem do Evropské unie v roce 2004 se Maďarsko vzdalo samostatné obchodní politiky a oblast zahraničního obchodu je upravena legislativou Společenství. Privatizace je téměř dokončena, stát drží podíly jen ve vybraných významných společnostech.

Legislativa je harmonizována s právem Společenství a odpovídá standardům vyspělé tržní ekonomiky. Deregulována je i většina síťových odvětví. Oddělena je distribuce (která zůstává jako síťové odvětví regulována) od výroby. Deregulován je trh s elektrickou energií a trh s plynem. Přijata je legislativa připravující půdu pro deregulaci trhu s teplem. Pokrok byl učiněn i v oblasti telekomunikací, zde ovšem některé ceny i přes nárůst konkurence v odvětví stále podléhají cenové regulaci. Regulace je v kompetenci nezávislých regulátorů.

Problematická zůstává ovšem kvalita uplatňovaných regulačních opatření a celková finanční a administrativní zátěž jejich dodržování z hlediska podniků. Vysoká je daňová zátěž podnikání. I přesto, že daň ze zisku společností je od roku 2004 jen 16 %, vysoká je sazba daně z přidané hodnoty (základní sazba je 25 %) a především odvody na sociální a zdravotní pojištění. Zdlouhavé je také vyřizování různých povolení, získávání licencí či potřebných atestů či dodržování hygienických či jiných norem. Nedostatečně rychlá je také činnost soudů a nízká možnost podniků využívat flexibilně stávající zaměstnance v případě silnějších výkyvů v poptávce. Najímání a propouštění zaměstnanců je pro firmy sice jednoduché, ale finančně náročné.

¹⁴ Ze zprávy OECD vyplývá, že podíl soukromého sektoru na hrubém domácím produktu byl již v roce 1999 jeden z nejvyšších ze zemí OECD. OECD (2001).

5. ZÁVĚR

Regulace, její výše a kvalita je jedním z faktorů, které významně ovlivňují konkurenční schopnost ekonomiky. Zasahování státu skutečně jen tam, kde trh selhává a vytvoření jednoduchého, jasného a stálého regulatorního rámce pro chování ekonomických subjektů a zajištění nízké finanční a časové náročnosti dodržování stanovených regulačních opatření, je jednou z podmínek vysoké konkurenční schopnosti ekonomiky.

V Maďarsku došlo od konce 80. let k výrazným změnám v pojetí regulace. Na konci 80. let bylo Maďarsko silně regulovanou ekonomikou, i když v systému centrálního plánování bylo možno najít řadu tržních prvků. Legalizováno bylo drobné soukromé podnikání, některé ceny byly vytvářeny na základě tržní nabídky a poptávky, jednotlivé státní podniky měly relativně velké rozhodovací pravomoci atd. Přesto veškeré ekonomické aktivity podléhaly silné regulaci. Politické události konce 80. a počátku 90. let 20. století posunuly Maďarsko směrem k demokratické společnosti a urychlily postup Maďarska směrem k tržní ekonomice. V průběhu 90. let docházelo k postupnému uvolňování dosavadní regulace a zavádění regulačních opatření slučitelných s tržním způsobem koordinace.

V současné době je výše regulace v Maďarsku srovnatelná s regulací uplatňovanou vyspělými evropskými ekonomikami. Úloha státu je omezena na vytváření vhodného legislativního rámce, upravujícího interakce jednotlivých ekonomických subjektů a na nápravu tržních selhání. Prostřednictvím k tomu zřízených institucí stát v mnoha případech reguluje činnost síťových odvětví, zabraňuje tendencím k monopolizaci a získávání renty, podílí se na poskytování veřejných či veřejně prospěšných statků, dohlíží na ochranu zdraví, bezpečí obyvatel a pracujících, ochranu spotřebitele a ochranu zájmů budoucích generací v podobě ochrany životního prostředí.

6. POUŽITÁ LITERATURA

BACHANOVÁ, V. (2006): Regulace a deregulace v ČR v období 1990–2005. Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky. Working Paper No. 6/2006, 2006.

BORISH, M. S. – NOEL, M. (1996): Private Sector Development During Transition – The Visegrad Countries. World Bank Discussion Papers no. 318, 1996.

BRAITHWAITE, J. – DRAHOS, P.(2000): Global Business Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2000.

EBRD (2006): Transition Report 2006. European Bank for Reconstruction and Development, 2006.

EIU (2006): Hungary risk: Legal & Regulatory Risk. Economist Intelligence Unit, 2006.

EU ENLARGEMENT WATCH (2002): The Liberalisation and Privatisation of the Gas and Electricity Sectors in Current and Prospective Member States of the European Union. Dostupný na: <http://www.eu-energy.com/pdfs/eu-priv-fin.pdf> (5.12.2006).

EUROPEAN COMMISSION (2005): Structure of the Tax System in the European Union. European Communities, Luxemburg 2005.

HAJDÚ, J. (2006): Main Challenges of the Hungarian Labour Law in the Last Five Years. Transition Studies Review, Vol. 13, No. 1, 2006, s. 34-37.

HARE, P.G. – RADICE, H. K. – SWAIN, N. (1981): Hungary: A Decade of Economic Reform. London: Allen and Undin, 1981.

IMF (2006): World Economic Outlook Databases. September 2006. Dostupný na: <http://www.imf.org> (6.12.2006).

KAUFMAN, D. – KRAAY, A. – MASRUZZI, M. (2005): Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2004. World Bank Policy Research Working Paper No. 3630, 2005.

KORNAL, J. (1986): The Hungarian Reform Process: Visions, Hopes, and Reality. Journal of Economic Literatura, Vol. 24, 1989, pp. 1687-1737.

KORNAL, J. (1996): Placení účtu za gulášový komunismus: Maďarský vývoj a makroekonomická stabilizace z pohledu politické ekonomie. ČNB Working Paper No. 54, Praha 1996.

NORTH, D. C. (1994): Economic Performance Through Time. The American Economic Review, vol. 84, No. 3, 1994, pp. 359-368.

OECD (1997): The OECD Report on Regulatory Reform: Synthesis. Paris. Dostupný na: <http://www.oecd.org>.

OECD (2001): Regulatory governance: Improving the institutional basis for sectoral regulators of infrastructure public services – Hungarian experience. By Peter Szagvari, OECD, 2001. Dostupný na: <http://www.oecd.org/dataoecd/7/38/2730633.pdf>.

OECD (2005): Hungary - Report on Competition Law and Institutions (2004). DAF/COMP 7/2005. Dostupný na: <http://www.oecd.org/dataoecd/12/43/34427162.pdf> (6.12.2006).

WORLD BANK (2004): Doing Business in 2004. Washington, 2004.

WORLD BANK (2005): Doing Business in 2005. Washington, 2005.

WORLD BANK (2006): Doing Business in 2006. Washington, 2006.

WORLD BANK (2006a): Doing Business in 2007 – Databases. Dostupný na: <http://www.doingbusiness.org/> .

V roce 2005 vyšlo:

WP č. 1/2005

Petr Chmelík: Vliv institucí přímé demokracie na hospodářskou politiku ve světle empirického výzkumu

WP č. 2/2005

Martin Kvizda – Jindřiška Šedová: Privatizace a akciové společnosti – k některým institucionálním aspektům konkurenceschopnosti české ekonomiky

WP č. 3/2005

Jaroslav Rektoušek: Přístup k inovacím v České republice. Současný stav a možné směry zlepšení.

WP č. 4/2005

Milan Víturka – Vladimír Žítek – Petr Tonev: Regionální předpoklady rozvoje inovací

WP č. 5/2005

Veronika Bachanová: Analýza kvality regulace České republiky

WP č. 6/2005

Hana Zbořilová – Libor Žídek: Washingtonský konsenzus v české ekonomické praxi 90. let

WP č. 7/2005

Osvald Vašíček and Karel Musil: The Czech Economy with Inflation Targeting Represented by DSGE Model: Analysis of Behaviour

WP č. 8/2005

Zdeněk Tomeš: Je stárnutí populace výzvou pro hospodářskou politiku?

WP č. 9/2005

Ladislav Blažek – Klára Doležalová – Alena Klapalová: Společenská odpovědnost podniků

WP č. 10/2005

Ladislav Blažek – Alena Klapalová: Vztahy podniku se zákazníkem

WP č. 11/2005

Ladislav Blažek – Klára Doležalová – Alena Klapalová – Ladislav Šiška: Metodická východiska zkoumání a řízení inovační výkonnosti podniku

WP č. 12/2005

Ladislav Blažek – Radomír Kučera: Vztahy podniku k vlastníkům

WP č. 13/2005

Eva Kubátová: Analýza dodavatelských vztahů v kontextu inovací

WP č. 14/2005

Ladislav Šiška: Možnosti měření a řízení efektivnosti a úspěšnosti podniku

V roce 2006 vyšlo:

WP č. 1/2006

Tomáš Otáhal: Je úplatkářství dobrá cesta k efektivnějšímu vymáhání práva?

WP č. 2/2006

Pavel Breinek: Vybrané institucionální aspekty ekonomické výkonnosti

WP č. 3/2006

Jindřich Marval: Daňová kvóta v ČR

WP č. 4/2006

Zdeněk Tomeš – Daniel Němec: Demografický vývoj ČR 1990–2005

WP č. 5/2006

Michal Beneš: Konkurenceschopnost a konkurenční výhoda

WP č. 6/2006

Veronika Bachanová: Regulace a deregulace v ČR v období 1990-2005

WP č. 7/2006

Petr Musil: Tendence na českém trhu práce v období transformace

WP č. 8/2006

Zuzana Hrdličková: Vliv sociální politiky na konkurenceschopnost české ekonomiky

WP č. 9/2006

Pavína Balcarová – Michal Beneš: Metodologie měření a hodnocení makroekonomické konkurenceschopnosti

WP č. 10/2006

Miroslav Hloušek: Czech Business Cycle Stylized Facts

WP č. 11/2006

Jitka Doležalová: Vliv politiky na konkurenceschopnost České republiky

WP č. 12/2006

Martin Chromec: Dlouhodobé efekty monetární politiky: může ČNB ovlivnit ekonomický růst?

WP č. 13/2006

Tomáš Paleta: Strukturální změny české ekonomiky ve světle privatizace a podpory malého a středního podnikání

WP č. 14/2006

Tomáš Otáhal: Vývoj korupce v ČR v období transformace

WP č. 15/2006

Jan Jonáš: Ekonomická svoboda a konkurenční schopnost české ekonomiky

WP č. 16/2006

Michal Tvrdoň: Regulace trhu práce v ČR

WP č. 17/2006

Martina Vašendová: Pohyb kapitálu v průběhu transformace a jeho vliv na konkurenceschopnost české ekonomiky

WP č. 18/2006

Ondřej Moravec: Hospodářská soutěž a její vliv na konkurenceschopnost české ekonomiky

WP č. 19/2006

Milan Víturka – Viktorie Klímová: Globálně orientované hodnocení konkurenční pozice krajů České republiky

WP č. 20/2006

Monika Jandová: Vývoj komoditních, teritoriálních a institucionálních aspektů zahraničního obchodu ČR

WP č. 21/2006

Vladimír Žítek – Josef Kunc – Petr Tonev: Vybrané indikátory regionální konkurenceschopnosti a jejich vývoj

WP č. 22/2006

Aleš Franc: Hlavní tendence ve vývoji pracovních migrací v České republice

WP č. 23/2006

Osvald Vašíček – Karel Musil: Behavior of the Czech Economy: New Open Economy Macroeconomics DSGE Model

WP č. 24/2006

Jaroslav Rektourek: Zapojení vysokých škol do přípravy a realizace strategických dokumentů regionů – podmínka rozvoje inovačních aktivit

WP č. 25/2006

Ladislav Šiška: Analýza finanční úspěšnosti tuzemských podniků

WP č. 26/2006

Daniel Němec: Demografický vývoj SR 1990–2005

V roce 2007 vyšlo:

WP č. 1/2007

Nada Voráčová: Maďarská fiskální politika a hospodářský růst

WP č. 2/2007

Martin Chromec: Monetární politika a její dopad na konkurenceschopnost Slovenské republiky

WP č. 3/2007

Martina Vašendová: Pohyb zahraničního kapitálu v průběhu transformace a jeho vliv na konkurenční schopnost slovenské ekonomiky

WP č. 4/2007

Jitka Doležalová: Vliv politiky na konkurenceschopnost Slovenské republiky

WP č. 5/2007

Daniel Němec: Komparace demografického vývoje Maďarska a Polska v období transformace

WP č. 6/2007

Veronika Bachanová: Regulace a deregulace v Maďarsku v období 1990–2006